

Onder de grond. Archeologische vondsten in Vught

Prehistorie

Meer dan een miljoen jaar geleden zorgden afzettingen van de rivieren Maas en Rijn voor de huidige ondergrond van Noord-Brabant. Daarna trokken talrijke kleinere riviertjes sporen door het landschap. Tijdens de tweede IJstijd (115.000 tot 9.700 voor Christus) werd Brabant bedekt met fijn zand, dat door de wind uit droge rivierdalen werd opgeblazen

Vuurstenen gereedschappen uit het Mesolithicum, gevonden bij de Essche Baan. Nr. 1: schrabber en holschaaf; nrs. 2 en 8: steker; nrs. 3 en 9: schrabber; nr. 4: schrabber met steker; nrs. 5 en 6: transversale pijlpunt; en nr. 7: pijlpunt (Vughts Museum).

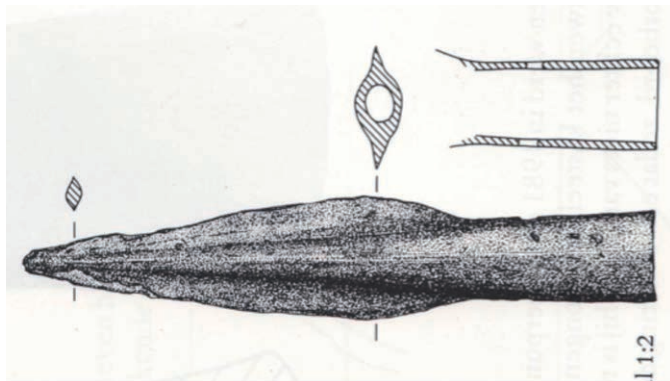
(dekzand). Vught ontstond in het Dommeldal, op de uitloper van een lage dekzandrug. De eerste mensen verschenen in deze omgeving aan het eind van het Paleolithicum (de oude Steentijd) omstreeks 12.700 voor Christus. De oudste vondsten in Vught dateren uit het Mesolithicum (9.700 tot 5.300 voor Christus): vuurstenen gebruiksvoorwerpen, die zijn teruggevonden bij de Essche Baan. Het landschap bestond voornamelijk uit toendra's met grote grazers zoals rendieren. De mensen in dit gebied waren jagers, die geen vaste woonplaats hadden, maar met de rendierkudden meetrokken.

Uit het Neolithicum (5.300 tot 2.000 voor Christus) stamt een stenen bijl die in de Gement werd gevonden. Het landschap

Stenen bijl, gevonden in de Gement.

was inmiddels veranderd: toendra's hadden plaatsgemaakt voor bossen die werden bevolkt door elanden, edelherten, wilde zwijnen en oerossen. Naast jacht en visserij kwam óók landbouw op gang. In Cromvoirt werd in de buurt van het Drongelens Kanaal aan de Deutersestraat een bronzen speerpunt gevonden. In het noorden van Vught werd bij de Dommel een bronzen bijl ontdekt. We zijn dan beland in de

Bronzen pijlpunt, gevonden in Cromvoirt.

Bronstijd (2.000 tot 800 voor Christus). Aannemelijk is dat toen in Vught en Cromvoirt gewoond werd op verspreid liggende boerderijen en dat landbouw en veeteelt belangrijke middelen van bestaan waren.

Bronzen bijl, gevonden bij de Dommel (Noordbrabants Museum, 's-Hertogenbosch).

Romeinse tijd

In Vught heeft met name het gebied tussen de A2 en de Essche Stroom, waar nu het landgoed Bleyendijk ligt, en het daarop aansluitende gebied tussen Taalstraat en de Dommel een lange bewoningsgeschiedenis. Langs de Dommel en de Essche Stroom zijn diverse sporen van Romeinse aanwezigheid en soms bewoning aangetroffen. De meest opzienbarende vondst is de 'Vughtse muntschat', 4.778 'antoniniani',

munten uit de Caracallaperiode (252 tot 273 na Christus). Eigenlijk moet gesproken worden over 'Gestelse muntschat', omdat de grond waarin de munten werden aangetroffen oorspronkelijk van de Gestelse oever afkomstig was.

Eerder, in 1766, waren aan de Vughtse kant van de Essche Stroom al 440 Romeinse munten gevonden, maar die zijn helaas verloren gegaan. Losse muntvondsten uit de Romeinse tijd zijn gedaan ter hoogte van de Gendijk, op Huize Bergen en bij Huize Steenwijk.

Middeleeuwen

De bebouwde kom van Vught bestond eeuwenlang uit het gebied van kasteel Maurick, het Maurickplein, de smalle Taalstraat, het begin van de tegenwoordige Helvoirtseweg met Zionsburg en de Lambertuskerk, de Dorpsstraat en het Marktveld. Verder was er nog lintbebouwing langs de

De 'Vughtse muntschat', Halder

rest van de Taalstraat richting Den Bosch (met als bijzondere locatie het kartuizerklooster). Vanaf de Kleine Gent tot aan de N65 loopt óók nu nog een middeleeuwse dijk (Gentdijk) en een dode arm van de Dommel. Dit gebied werd vroeger Waterkant genoemd. Hier zijn een haventje en een veerpontje geweest. Buiten het kleine centrum kende Vught nog woonconcentraties zoals

Eén van de valse 'guenars'; vindplaats: het Bossche Broek
(Geld en Bankmuseum, Utrecht).

Cromvoirt, Bergenshuizen en de Braack (de Braacken). Ook uit de Middeleeuwen zijn diverse archeologische vondsten bekend. Zo werd aan de rand van het Bossche Broek opnieuw een muntschat gevonden. Het ging om 500 valse 'guenars', die omstreeks 1460 in omloop zijn gebracht. Andere vondsten zijn een speerpunt van vóór 1200 en een spinsteentje uit de 13 de/14 de eeuw aan de Waterkant en een soortgelijk spinsteentje op de Heuvel. Bij wegreconstructies in het centrum (Maurickplein, maar óók Dorpsstraat en Kloosterstraat) zijn talrijke scherven gevonden van aardewerk, flessen en dakpannen. Aparte vermelding verdienen onderzoeken naar de bouwgeschiedenis van de twee middeleeuwse kerken in Vught. Opgravingen in en rond deze kerken hebben veel informatie opgeleverd en ook vondsten aan het licht gebracht. Zo bleken onder de St.-Lambertuskerk fundamente te liggen van tenminste twee eerdere kerken. Ook onder de St.-Pieterskerk op het Maurickplein, die al in 1884 gesloopt werd, bleken resten van een oudere kerk aanwezig. In en rond de St.-Lambertuskerk en de St.-Pieter werden stoffelijke resten aangetroffen van Vughtenaren die daar eeuwen geleden begraven waren.

Tachtigjarige oorlog

Vught was bij de belegeringen van Den Bosch een legerplaats van de Staatse troepen. Kasteel Maurick was het hoofdkwartier van de prinsen Maurits en Frederik Hendrik. Verder lagen er in het Bossche Broek, de Vugtherheide en de Gement dijken die Frederik Hendrik had laten opwerpen. De dijken maakten deel uit van een 40-kilometerlange linie om de stad. Binnen die linie liet hij het water wegpompen, zodat hij de stadsmuren kon naderen. Om deze linie heen lag een tweede linie om de belegeraars te beschermen tegen aanvallen van buitenaf. Op Vughts gebied werd vooral strijd gevoerd in de buurt van Fort Isabella en op Vugtherhei (inclusief de Gement). Overblijfselen van de linies zijn nog steeds in het landschap te vinden. Ook musket- en kanonskogels worden regelmatig gevonden.

Lunetten

De Vughtse Lunetten zijn uit militair-historisch oogpunt interessant, maar leveren weinig archeologisch materiaal op,

Spinsteentje (Vughts Museum).

Pingsdorf aardewerk (Vughts Museum).

omdat ze nooit echt zijn gebruikt. Ze werden onder koning Willem II aangelegd als een vooruitgeschoven buffer voor 's-Hertogenbosch tegen aanvallers vanuit het zuiden (België had zich recent onafhankelijk verklaard van Nederland!). Binnen de Lunetten werd de Vughtse hei tot aan Fort Isabella in de negentiende eeuw als legerplaats gebruikt (tentenkamp).

weggegooid. Verder kunnen sporen van de aftakking van de spoorlijn 's-Hertogenbosch-Tilburg naar het kamp (voornamelijk voor het transport van vliegtuigwrakken) nog worden waargenomen.

(Basistekst: Jeroen van den Eijnde, NMKV)

Tweede Wereldoorlog

Het gebied van het oude Konzentrationslager Herzogenbusch bevat een bodemarchief dat nog nauwelijks is onderzocht. Toch mag worden aangenomen, dat gevangenen allerlei objecten hebben verborgen, of als overbodig hebben

Vught in 1629. Links: de St.-Lambertuskerk; in het midden: de Taalstraat richting 's-Hertogenbosch; rechtsboven de ruïne van het Kartuizerklooster en rechts: de Dommel (toen Dieze). Schilderij van Pauwels van Hillegaert (1631), Van Lanschot Bank, 's-Hertogenbosch.

Geraadpleegde literatuur

De Bosatlas van de geschiedenis van Nederland, Groningen 2011.

Eijnde, Jeroen van den 'Bewijs uit de bodem. Over de vroegste geschiedenis van Vught', in: *Vughtse Historische Reeks*, deel I (1993), p. 41-56.

Genabeek, Ronald van *Powerpointpresentatie*, 2010.

Hessing, W.A.M., K. Klerks, R.J.J. Quak & M. Simons *Archeologische verwachtingskaart voor de gemeenten Haaren, Heusden, Loon op Zand en Vught*, Amersfoort 2011 (Vestigia).

Kievits, Wim & Henk Smeets 'Interessante vondsten uit Vughtse waterput', in: *Vughtse Historische Reeks*, deel XII (2011), p. 30-35.

Sambeek, Henk van & Nettie van de Langenberg-Scheepers *Met oog voor het verleden. Cultuurhistorie van het beekdal van de Essche Stroom*, z.p. 2010.